

System emerytalny w Rosji

WPROWADZENIE

Podjęcie w niniejszym opracowaniu tematyki systemu emerytalnego Rosji jest elementem realizowanego przez autora szerszego wyzwania badawczego, dotyczącego systemów emerytalnych w wybranych krajach Europy¹. Badanie rozwoju historycznego i stanu obecnego systemu emerytalnego Rosji stanowi przyczynek do poszukiwania w tym systemie rozwiązań, które w międzynarodowych porównaniach warto wykorzystywać, a znalezienie takich rozwiązań stanowi cel badawczy niniejszego artykułu. Jednocześnie autor stawia hipotezę o dużej bezwładności rozwiązań emerytalnych przyjętych w Rosji, co skutkuje niską podatnością tego systemu na zmiany.

Opracowanie o systemie emerytalnym w Rosji przygotowano na podstawie studiów literaturowych literatury w języku angielskim, rosyjskim i polskim. Oprócz pozycji literaturowych w znaczącym stopniu wykorzystywano zasoby Internetu, rządu rosyjskiego i instytucji zarządzających schematami emerytalnymi w Rosji.

W artykule zawarto następujące elementy: 1) rozwój historyczny systemu emerytalnego w Rosji, 2) stan obecny systemu emerytalnego w Rosji oraz 3) wyzwania i przewidywane zmiany w systemie emerytalnym Rosji.

ROZWÓJ HISTORYCZNY SYSTEMU EMERYTALNEGO W ROSJI

Regulacje socjalne w Rosji pojawiły się na początku XX wieku: w roku 1903 prawo o ubezpieczeniu wypadkowym, w roku 1912 o ubezpieczeniu cho-

---

¹ W chwili przygotowania niniejszego artykułu opublikowane już były artykuły o systemach emerytalnych: Austrii, Belgii, Bułgarii, Cypru, Czech, Danii, Estonii, Finlandii, Grecji, Hiszpanii, Holandii, Islandii, Luksemburga, Łotwy, Malty, Niemiec, Polski, Portugalii, Słowacji, Słowenii, Szwecji, Węgier, Wielkiej Brytanii i Włoch. Ponadto autor przekazał do druku w różnych wydawnictwach artykuły o systemach emerytalnych: Chorwacji, Francji, Irlandii, Litwy, Macedonii, Mołdawii, Norwegii, Rumunii, Serbii i Turcji. W języku angielskim autor opublikował także książkę *Pension Systems in 27 EU Countries*. Zainteresowanym autor udzieli wszelkich informacji w tym zakresie pod adresem poczty elektronicznej poteraj@neostrada.pl.

robotowym i macierzyńskim, a w roku 1921 o ubezpieczeniu od bezrobocia. Początki rosyjskiego systemu emerytalnego sięgają roku 1922, kiedy w Związku Sowieckim wprowadzono pierwszą regulację prawną w zakresie emerytur [*Social Security...*, 2008, s. 266]. Wszystkie świadczenia były wypłacane z budżetu państwa, a wiek emerytalny wynosił 60 lat dla mężczyzn i 55 lat dla kobiet. W roku 1944 powstała pierwsza regulacja prawna o świadczeniach rodzinnych. W okresie funkcjonowania Związku Sowieckiego działało łącznie pięć podsystemów emerytalnych, przeznaczonych dla [*Variable...*, (http)]: 1) robotników, urzędników studentów i członków ich rodzin, 2) kołchoźników i ich rodzin, 3) pracowników szkolnictwa, ochrony zdrowia, personelu lotnictwa cywilnego, górników, aktorów i artystów estradowych, 4) dla osób zasłużonych i członków ich rodzin, 5) dla służb mundurowych. W roku 1990 powołano do życia Społeczny Fundusz Ubezpieczeniowy. Zarządzanie tym funduszem powierzono Federacji Niezależnych Związków Zawodowych Rosji. W roku 1991 powołano do życia Fundusz Emerytalny (*Пенсионный Фонд Российской Федерации*, ПФРФ). Fundusz ten finansowany był przez pracodawców, pracobiorców oraz dotacją budżetową. Składka na ubezpieczenie społeczne wynosiła 29%, z czego 28% opłacał pracodawca, a 1% pracownik [Tarnavsky, (http)]. W przypadku przedsiębiorstw rolnych składka wynosiła 20,6%, a osoby samozatrudniające się płaciły składkę na poziomie 5% dochodu [Yarushkin, Bergmann, (http)]. W tym samym roku pojawiły się pierwsze w Rosji dobrowolne prywatne fundusze emerytalne, które funkcjonowały jeszcze bez specjalnie im dedykowanych formalnych podstaw prawnych [Kurowski, 2006, s. 222]. Pierwszą regulacją prawną dotyczącą działania niepaństwowych funduszy emerytalnych w Rosji stanowił Dekret Prezydenta z 16 września 1992 r. [УКАЗ Президента РФ от 16.09.1992 (http)]. W dekrete tym zezwolono różnym podmiotom – przedsiębiorstwom, związkom zawodowym, bankom i spółdzielniom – tworzyć dobrowolne fundusze emerytalne w celu poprawy statusu materialnego emerytów oraz dla ochrony oszczędności przed inflacją. Na podstawie tego dekretu, ale dopiero w roku 1994, powołano do życia Inspekcję Niepaństwowych Funduszy Emerytalnych (*Инспекция негосударственных пенсионных фондов*, ИНПФ). W roku 1992 relacja przeciętnej emerytury do przeciętnego wynagrodzenia wynosiła 23% [Yarushkin, Bergmann, (http)]. W latach 1992–1994 powstało blisko 1000 funduszy emerytalnych, które rozpoczęły działalność bez uzyskania licencji ИНПФ [Берг (ред.)]. W roku 1994 miał miejsce w Rosji krach wielu piramid finansowych, w tym także funduszy emerytalnych [Kurowski, 2006, s. 223]. Pierwsze licencje inspekcja ИНПФ wydała w październiku 1995 r. [Kurowski, 2006, s. 138], ale na koniec tego roku licencje posiadało jedynie 26 funduszy emerytalnych. W roku 1996 powstała ustawa o indywidualizacji uczestnictwa w państwowym systemie ubezpieczenia emerytalnego [Федеральный Закон от 01.04.1996 (http)]. Na koniec roku 1996 liczba wydanych licencji dla dobrowolnych funduszy emerytalnych wynosiła 231. Prawem z roku 1997 [Федер-

альный Закон от 21.07.1997 ([http](#))] wprowadzono nowe, bardziej korzystne dla emerytów zasady naliczania emerytury [Shinichiro, ([http](#))]. W efekcie tej zmiany na koniec roku 1997 relacja przeciętnej emerytury do przeciętnego wynagrodzenia wynosiła już 38% [Yarushkin, Bergmann, ([http](#))]. W roku 1998 przyjęto ustawę o niepaństwowych funduszach emerytalnych [Федеральный Закон от 07.05.1998 ([http](#))]. W ustawie tej doprecyzowano prawne, ekonomiczne i społeczne uwarunkowania funkcjonowania w Rosji dobrowolnych funduszy emerytalnych oraz nadzoru nad nimi sprawowanego przez ИНПФ. Od funduszy wymagano zgromadzenia inicjalnego wkładu pieniężnego w wysokości 15 000-krotności minimalnego wynagrodzenia w gospodarce [Федеральный Закон от 07.05.1998 ([http](#)), art. 19]. Pozostawiono natomiast nadal pełne opodatkowanie zarówno składek, jak i wypłat świadczeń emerytalnych [Kosmarskaya, 2002, s. 7]. Na koniec roku 1998 na rynku było obecnych 270 niepaństwowych funduszy emerytalnych. W roku 1999 powstało prawo o podstawach funkcjonowania obowiązkowego ubezpieczenia społecznego [Федеральный Закон от 16.07.1999 ([http](#))]. W lutym 2001 r. przy prezydencie Rosji została utworzona Narodowa Rada ds. Reformy Emerytalnej [Afanasiev, 2003, s. 3]. W grudniu 2001 r. przyjęto pakiet czterech ustaw wdrażających reformę systemu emerytalnego [Федеральный Закон от 15.12.2001 N 166–ФЗ ([http](#))]; [Федеральный Закон от 15.12.2001 N 167–ФЗ ([http](#))]; [Федеральный Закон от 17.12.2001 ([http](#))]; [Федеральный Закон от 29.12.2001 ([http](#))]. Podstawowymi elementami reformy były: 1) zmiana zasad funkcjonowania systemu bazowego z rozwiązania o zdefiniowanym świadczeniu (*defined benefit*, DB) na rozwiązanie o zdefiniowanej składce (*defined contribution*, DC) i 2) wprowadzenie powszechnego i obowiązkowego filara emerytur kapitałowych. Ustalono, że dotychczasowe wpływy do istniejącego Funduszu Emerytalnego (ПФРФ) zostały podzielone na część publiczną w zarządzie ПФРФ i część oszczędnościową, którą miały zarządzać prywatne spółki. Z początkiem roku 2002 składki opłacane przez pracodawcę do niepaństwowego funduszu emerytalnego mogły być wliczane w koszty działalności aż do poziomu 12% funduszu płac, natomiast wypłaty świadczeń emerytalnych z niepaństwowych funduszy emerytalnych przestały być obciążone podatkiem od dochodów osobistych, pod warunkiem gromadzenia składek przez co najmniej 5 lat [Kurowski, 2006, s. 188–189]. W roku 2002 przyjęto ustawę o inwestowaniu środków dla finansowania części kapitałowej emerytur pracowniczych [Федеральный Закон от 24.07.2002 ([http](#))]. W ustawie tej określono warunki, jakie mają spełniać niepaństwowe fundusze emerytalne, konieczne do uzyskania licencji od nadzoru emerytalnego. Uczestnik systemu kapitałowego mógł wybrać jedną z trzech opcji [*Pension Reform...*, ([http](#))]: 1) pozostawić środki kapitałowe w zarządzie publicznego ПФРФ², 2) wybrać jed-

² Początkowo była to jedyna dostępna opcja. Zarządzanie tymi środkami, po wygraniu przetargu na okres 5 lat, przypadło w udziale bankowi *Внешэкономбанка*, który miał obowiązek

ną ze spółek zarządzających, które zawarły kontrakt z ПФРФ na zarządzanie częścią kapitałową składki³ lub 3) wskazać wybrany niepaństwowy fundusz emerytalny do zarządzania częścią kapitałową składki⁴. Składka na ubezpieczenie emerytalne przy zarobkach do 100 000 RUB rocznie wynosiła 28% funduszu płac, z czego docelowo 14% miało finansować część bazową, a pozostałe 14% – część kapitałową. Z uczestnictwa w powszechnych planach emerytalnych zostały wyłączone kobiety powyżej 45. roku życia i mężczyźni powyżej 50. roku życia. W przypadku mężczyzn w wieku 36–49 lat oraz kobiet w wieku 36–44 lat na emeryturę kapitałową trafiało jedynie 2%, a w przypadku osób w wieku do 35 lat część składki na emeryturę kapitałową miała wzrastać z poziomu 3% w latach 2002–2003 do poziomu 6% w roku 2006. Od lipca 2002 r. nadzór nad spółkami zarządzającymi funduszami emerytalnymi przypisano Federalnej Komisji Papierów Wartościowych, zaś w sierpniu tego samego roku uprawnienia licencyjne udzielało bezpośrednio Ministerstwo Pracy i Rozwoju Społecznego, zastępując w tym zakresie ИППФ. W roku 2002 wydatki na Fundusz Emerytalny (ПФРФ) stanowiły 12,6% wydatków budżetowych [*Wielka encyklopedia PWN*, 2004, t. 23, s. 483]. W styczniu 2003 r. pojawiły się reguły prawne dla funduszy, które chciały operować w ramach obowiązkowego systemu emerytalnego [Федеральный Закон от 10.01.2003 ([http](http://))]. Funduszom tym postawiono między innymi wymogi kapitałowe, dotyczące posiadania funduszy własnych w formie pieniężnej na poziomie co najmniej 3 mln RUB do końca roku 2004, na poziomie co najmniej 30 mln RUB w okresie od stycznia 2005 r. do czerwca 2009 r. i co najmniej 50 mln RUB od lipca 2009 r. Latem 2003 r. wykluczono z uczestnictwa w obowiązkowym filarze kapitałowym mężczyzn urodzonych w latach 1953–1966 i kobiety urodzone w latach 1957–1966 [Zavriev, ([http](http://))]. We wrześniu 2003 r. ogłoszono wykaz 55 spółek zarządzających, które uzyskały akceptację ПФРФ na zarządzanie częścią kapitałową składki [Avery, ([http](http://))]. Na koniec roku 2003 największymi niepaństwowymi (dobrowolnymi) funduszami emerytalnymi były fundusze *Газфонд* i *Благосостояние*, które zgromadziły ponad 60% łącznej wartości aktywów niepaństwowych dobrowolnych funduszy emerytalnych. Od 1 stycznia 2004 r. rozpoczął działanie Fundusz Stabilizacyjny (*Стабилизационный фонд Российской Федерации*), którego zasoby powstawały z rządowych nadwyżek z wydobycia gazu ziemnego i ropy naftowej. W roku 2004 część bazowa emerytury dla osoby samotnej wynosiła 450 RUB [Lim, ([http](http://))]. Od 1 stycznia 2005 r. obniżono wysokość jednolitego podatku socjalnego płaconego przez pracodawców z 28% na 26% [Muravska, ([http](http://))]. W roku 2005 część bazowa emerytury dla osoby samotnej wynosiła już 900 RUB

---

lokowania wszystkich środków w obligacje rządowe.

³ Pierwotnie wybór opcji 2 miał być zrealizowany od 1 sierpnia 2003 r., ostatecznie jednak termin ten został przesunięty na 31 marca 2004 r.

⁴ Uczestnicy filaru kapitałowego mogli wybrać opcję 3 dopiero po 1 stycznia 2004 r.

[*Russia softens ...*(http)]. W sierpniu 2006 r. zmienione zostały wymogi dotyczące prowadzenia działalności przez niepaństwowe fundusze emerytalne [Zubarev, (http)]. W dokumencie tym między innymi jednoznacznie określono na czym polegają naruszenia warunków licencji. W roku 2006 rządowa dotacja do publicznego systemu emerytalnego wyniosła około 3,3 mld USD [Kwok, (http)]. W grudniu 2007 r. emerytura bazowa została jednorazowo podwyższona o 300 RUB [*Bill raising monthly ...*, (http)]. W lutym 2008 r. Fundusz Stabilizacyjny został podzielony na Fundusz Rezerwowy (*Резервный фонд*), wyposażony w kapitał 125 mld USD, który inwestuje jedynie w aktywa zagraniczne, oraz Fundusz Narodowego Bogactwa (*Фонд национального благосостояния*), wyposażony w kapitał 32 mld USD⁵. Narodowy Fundusz Bogactwa utworzony został w celu wspierania zasobów systemu emerytalnego⁶. W kwietniu 2008 r. pojawiły się dwa ważne akty prawne dotyczące spraw emerytalnych [Федеральный Закон от 30 апреля 2008 № 55–ФЗ (http)]; [Федеральный Закон от 30 апреля 2008 № 56–ФЗ (http)]. Na ich podstawie z początkiem roku 2009 uczestnictwo w części kapitałowej systemu emerytalnego przestało być obowiązkowe⁷. Zgodnie z nowym programem, pracownicy decydują zarówno o częstotliwości wpłacania, jak i o kwocie ich dotąd obowiązkowej składki, opłacając składkę na poziomie co najmniej 2000 RUB rocznie. Rząd dopłaca pracownikom dobrowolną składkę do poziomu maksimum 12 000 RUB rocznie przez 10 lat, jeśli zapiszą się do schematu pomiędzy 1 października 2008 r. a 1 października 2013 r. Jako zachętę do zatrzymania starszych ludzi na rynku pracy rząd miał opłacać roczną składkę do poziomu 48 000 RUB rocznie pracownikom, którzy kontynuują pracę po osiągnięciu wieku emerytalnego – 55 lat w przypadku kobiet albo 60 lat w przypadku mężczyzn. Dopłaty rozpoczną się w rok po rozpoczęciu opłacania składek przez pracownika i będą finansowane z zasobów Funduszu Narodowego Bogactwa⁸.

STAN OBECNY SYSTEMU EMERYTALNEGO W ROSJI – NA 1 SIERPNI 2009 ROKU

Rosyjski system emerytalny składa się z dwóch zasadniczych elementów: 1) publicznego i 2) niepublicznego. Z kolei **element publiczny** składa się z trzech komponentów [*Реформа системы...*, 2003, s. 21]: a) części bazowej (*базовая*

⁵ http://www.ssa.gov/policy/docs/progdesc/intl_update/2008-03/2008-03.pdf, dostęp 6 sierpnia 2009.

⁶ Fundusz przyjął sobie za wzór funkcjonowanie na zasadach podobnych do norweskiego Państwowego Funduszu Emerytalnego – Zagranica (*Statens pensjonsfond – Utland*). Porównaj: [Ottawa, (http)].

⁷ http://www.ssa.gov/policy/docs/progdesc/intl_update/2009-01/2009-01.pdf, dostęp 4 sierpnia 2009.

⁸ <http://www.pfrf.ru/content/category/6/64/126/>, dostęp 4 sierpnia 2009.

часть пенсии, base part), działającej w formule *pay-as-you-go*, b) konta ewidencyjnego (*страховая часть пенсии, insured part*), działającego jako NDC (*notional defined contributions*), ale także w formule *pay-as-you-go* oraz c) konta osobistego (*накопительная часть пенсии, accumulative part*), działającego jako rozwiązanie typu DC (*defined contributions*) w formule w pełni kapitałowej. W dużym przybliżeniu część bazową można określić jako I filar, konto ewidencyjne jako II filar, a konto osobiste jako III filar emerytalny⁹. Element niepubliczny można potraktować także jako III filar emerytalny w Rosji. System obejmuje osoby zatrudnione, osoby samozatrudniające się i rolników indywidualnych. Osobne rozwiązania dotyczą urzędników państwowych, służb mundurowych, weteranów wojennych i innych wybranych grup. Osoby w wieku 65 lat dla mężczyzn i 60 lat dla kobiet, które nie otrzymują emerytury wynikającej z zatrudnienia, mają prawo do państwowej emerytury socjalnej, będącej formą zasiłku¹⁰.

Wszyscy uczestnicy **elementu publicznego** mają otwarte indywidualne konta emerytalne w państwowym Funduszu Emerytalnym. Pracodawcy płacą składkę na ubezpieczenie społeczne w postaci jednolitego podatku socjalnego wpłacanego do budżetu centralnego w wysokości 26% funduszu płac, z czego 20% trafia do Funduszu Emerytalnego. Dotyczy to zarobków pracownika nie przekraczających 280 000 RUB rocznie. W przypadku pracowników urodzonych po 1966 r. 6% z tych 20% trafia do części bazowej, 8% do konta ewidencyjnego, a pozostałe 6% do konta osobistego. W przypadku pracowników urodzonych przed rokiem 1967, 6% ze składki płaconej przez pracodawcę trafia do części bazowej, a pozostałe 14% do konta ewidencyjnego. Przy przekroczeniu przez wynagrodzenie pracownika kwoty 280 000 RUB rocznie do poziomu 600 000 RUB rocznie składka wynosi 72 800 RUB + 10% od kwoty dochodu powyżej 280 000 RUB do 600 000 RUB. Jeśli natomiast zarobki pracownika przekraczają kwotę 600 000 RUB rocznie, składka wynosi 104 800 RUB + 2% od kwoty przekraczającej 600 000 RUB. W przypadku osób samozatrudniających się składka jest zmienna przy różnych poziomach dochodu i wynosi 10% przy rocznych dochodach do poziomu 280 000 RUB, 28 000 RUB + 3,6% od kwoty dochodu powyżej 280 000 RUB do 600 000 RUB oraz 39 520 RUB + 2% od dochodu przewyższającego 600 000 RUB rocznie. Ze składki osób samozatrudniających się opłacane jest także ubezpieczenie chorobowe i macierzyńskie, zdrowotne i świadczenia rodzinne [*Social Security...*, 2008, s. 266]. Świadcze-

⁹ W opracowaniach sprzed roku 2009 konto osobiste jest traktowane najczęściej jako II filar systemu emerytalnego. Zmiana jego charakteru na dobrowolny oznacza jednak zmianę przynależności do filarów systemu emerytalnego.

¹⁰ Od 1 grudnia 2009 r. emerytura socjalna ma wynosić 4294 RUB miesięcznie. Porównaj: <http://www.pfrf.ru/content/view/4059/0/>, dostęp 6 sierpnia 2009.

nia z konta osobistego będą wypłacane od roku 2013. Wiek emerytalny wynosi 60 lat dla mężczyzn¹¹ i 55 lat dla kobiet z dodatkowym wymogiem co najmniej 5 lat podlegania ubezpieczeniu. Wiek emerytalny może być niższy w przypadku osób pracujących na dalekiej północy i w warunkach niebezpiecznych, matek dzieci niepełnosprawnych oraz matek, które urodziły co najmniej pięcioro dzieci, oraz w przypadku wybranych grup zawodowych. Osoby bezrobotne mogą przechodzić na emeryturę na 2 lata przed ustawowym wiekiem emerytalnym. W wieku 50 lat i co najmniej 20 latach pracy (dla mężczyzn) oraz w wieku 45 lat i co najmniej 15 latach pracy (dla kobiet) mogą przechodzić na emeryturę osoby, które przepracowały co najmniej 10 lat (dla mężczyzn) i 7,5 roku (dla kobiet) w niezdrowym środowisku, pod ziemią lub w hutnictwie. Późniejsze przechodzenie na emeryturę jest dopuszczalne. Część bazowa emerytury wynosi dla osoby indywidualnej 1794 RUB miesięcznie, a dla osoby w wieku powyżej 80 lat – 3588 RUB miesięcznie. Część ubezpieczeniowa emerytury (konto ewidencyjne) pozostaje w zarządzie państwowego Funduszu Emerytalnego, a gromadzone zasoby są inwestowane w obligacje skarbowe. Od 1 grudnia 2009 r. łączna minimalna emerytura z części bazowej i ubezpieczeniowej wynosić ma 5641 RUB miesięcznie¹². W roku 2009 pracownicy samodzielnie decydują zarówno o częstotliwości wpłacania, jak i o kwocie składki na część kapitałową emerytury, przy czym muszą opłacać składkę na poziomie co najmniej 2000 RUB rocznie. Rząd dopłaca pracownikom dobrowolną składkę do poziomu maksimum 12 000 RUB rocznie przez 10 lat, jeśli zapiszą się do schematu pomiędzy 1 października 2008 r. a 1 października 2013 r. Rząd opłaca także składkę do poziomu 48 000 RUB rocznie pracownikom, którzy kontynuują pracę po osiągnięciu wieku emerytalnego – 55 lat w przypadku kobiet albo 60 lat w przypadku mężczyzn. Dopłaty rozpocząć się mają w rok po rozpoczęciu opłacania składek przez pracownika i będą finansowane z zasobów Funduszu Narodowego Bogactwa. Częścią kapitałową emerytury publicznej może zarządzać zgodnie z wyborem uczestnika 1) publiczny ПФПФ¹³, 2) jedna ze spółek zarządzających, które zawarły kontrakt z ПФПФ na zarządzanie częścią kapitałową składki¹⁴ lub 3) niepaństwowy fundusz emerytalny, który uzyskał licencję na zarządzanie częścią kapitałową składki¹⁵. Domyślnym zarządzającym jest ПФПФ, a wybór innej opcji wymaga zmiany zarządzającego. Zmiana zarządzającego może być dokonana nie częściej niż raz w roku.

¹¹ Warto w tym miejscu zwrócić uwagę na to, że w Rosji wiek emerytalny mężczyzn jest wyższy od oczekiwanej przeciętnej długości życia przy urodzeniu.

¹² <http://www.pfrf.ru/content/view/4059/0/>, dostęp 6 sierpnia 2009.

¹³ W roku 2007 fundusz ten zarządzał 94,3% aktywów tego filara.

¹⁴ W roku 2008 spółek takich było 59. Porównaj: <http://www.pfrf.ru/content/view/3420/126/>, dostęp 6 sierpnia 2009.

¹⁵ W roku 2007 funduszy takich było 117.

Element niepubliczny stanowią niepaństwowe fundusze emerytalne, które inwestują środki przekazywane przez pracodawców lub osoby fizyczne. Zasady gromadzenia środków i wypłaty świadczeń wynikają z indywidualnych porozumień, zawieranych przez fundusze z pracodawcami lub osobami fizycznymi. Największą popularnością zakładanie takich funduszy cieszy się u pracodawców w wielkich aglomeracjach (Moskwa, Sankt Petersburg) i wśród pracodawców zatrudniających pracowników w trudnych warunkach klimatycznych, gdzie istnienie dodatkowego funduszu emerytalnego stanowi zachętę do podejmowania zatrudnienia. Największym z funduszy jest *Газфонд*, który posiada 55% wszystkich aktywów funduszy niepaństwowych [Henderson, ([http](#))]. Wydatki na filar zawodowy stanowią dla pracodawców koszty uzyskania przychodów aż do poziomu 12% funduszu płac. Fundusze niepaństwowe obejmują jedynie 8% populacji [Sand, 2007].

WYZWANIA I PRZEWIDYWANE ZMIANY W SYSTEMIE EMERYTALNYM ROSJI

Najważniejszym wyzwaniem, przed którym stoi system emerytalny w Rosji, jest zapewnienie świadczeń emerytalnych na odpowiednim poziomie. W roku 1989 co trzeci mieszkaniec miast i 80% mieszkańców wsi otrzymywało emeryturę niższą niż równowartość 70 RUB miesięcznie [Aron, 2000, s. 281]. W latach 1990–2001 realna wartość emerytur spadła o 47% [Gurvich, ([http](#))]. Pozytywne zmiany w tym zakresie w ciągu ostatnich lat nie wydają się wystarczające. W roku 2008 przeciętny rosyjski emeryt nadal otrzymywał jedynie równowartość 164 USD miesięcznej emerytury [*The Russian Pension Morass*, ([http](#))]. Nawet zapowiedziana na rok 2009 podwyżka emerytur o ponad 1/3 nie pozwoli osiągnąć międzynarodowych standardów [Dignall, ([http](#))]. Przewidywana na rok 2009 stopa zastąpienia w rosyjskim systemie emerytalnym wynosi 26,5%, podczas gdy postulowana przez Międzynarodową Organizację Pracy – 40% [Zavriev, ([http](#))]. Kolejnym problemem jest wiek emerytalny, który w porównaniach międzynarodowych wydaje się niski, ale w przypadku rosyjskich mężczyzn jest wyższy (sic!) od ich przewidywanej przeciętnej długości życia. Problemem jest także sytuacja demograficzna. W roku 2020 przewidywana relacja liczby osób pracujących do liczby emerytów ma wynieść 1,16 [Zubarev, ([http](#))]. Problemem jest także duża liczba osób, które mają uprawnienia do przechodzenia na wcześniejszą emeryturę. Brak stabilności w zakresie rozwiązań systemowych w perspektywie historycznej nie pozwala na wiarygodne przewidywania, co do potencjalnych zmian systemu emerytalnego w przyszłości. Jednocześnie duże uzależnienie stanu gospodarki rosyjskiej od cen surowców przenosi się na możliwości budżetowe w zakresie wspierania systemu emerytalnego, co przy obecnej konstrukcji tego systemu może mieć wpływ na

jego kształt w przyszłości. Przewidywane na rok 2010 budżetowe dopłaty do systemu emerytalnego wynoszą ponad 3,7 mld USD, a na rok 2011 już 4,3 mld USD [Gontmakher, (http)]. Dopiero w roku 2013 przewidywana jest komercjalizacja II filara emerytalnego [Heine, Hummel, (http)].

PODSUMOWANIE

System emerytalny w Rosji jest efektem pozostałości systemu sowieckiego i podejmowanych prób jego reformowania. Zasadnicze znaczenie ma zarządzany przez państwo filar bazowy i, także zarządzany przez państwo, filar ubezpieczeniowy. Rozwój niepaństwowych funduszy emerytalnych w latach 1992–1995 odbywał się spontanicznie. Rozpoczęcie licencjonowania ich działalności od roku 1995 nie stanowiło także istotnej bariery rozwojowej. Podobnie neutralna była ustawa z roku 1998. Powstające wówczas fundusze miały jednak charakter zamknięty, ograniczony do pracowników konkretnego zakładu pracy lub branży. Dopiero prawo z roku 2003, w wyniku którego powstał w Rosji powszechny i obowiązkowy kapitałowy filar emerytalny, stworzyło wymogi kapitałowe, które okazały się trudne do spełnienia dla wielu obecnych na rynku podmiotów. Reforma roku 2009 doprowadziła do rezygnacji z obowiązkowości elementu kapitałowego z równoczesnym pojawieniem się zachęt ze strony państwa do uczestniczenia w tej formie gromadzenia środków na emeryturę. Przyszłość rosyjskiego systemu emerytalnego zależy od możliwości dofinansowywania jego zasobów ze środków budżetowych.

W porównaniach międzynarodowych interesującym jest rezygnacja przez Rosję z obowiązkowości uczestnictwa w dotychczas obowiązkowym kapitałowym filarze emerytalnym.

LITERATURA

- Afanasiev S.A., 2003, *Pension Reform In Russia: First Lear of Implementing*, PIE International Workshop, Hitotsubashi University, February 2003, mimeo, Tokyo.
- Aron L., 2000, *Yeltsin: A Revolutionary Life*, St. Martin's Press, New York.
- Avery H., 2003, *Russia authorises 55 pension fund managers*, artykuł z 10 września 2003, dostęp pod adresem: http://www.ipe.com/news/russia-authorises-55-pension-fund-managers_7759.php, dostęp 5 sierpnia 2009.
- Bill raising monthly pension by \$12 goes to Russian parliament*, 2007, artykuł z 13 października 2007, dostęp pod adresem: <http://en.rian.ru/russia/20071013/83766769.html>, dostęp 6 sierpnia 2009.
- Dignall S., 2008, *Russian pensions to rise by 37% in 2009*, artykuł z 14 listopada 2008, dostęp pod adresem: <http://www.globalpensions.com/global-pensions/news/1457196/russian-pensions-rise-2009>, dostęp 6 sierpnia 2009.

- Gontmakher E., 2008, *Revisiting the Pension Issue*, artykuł z 23 grudnia 2008, dostęp pod adresem: http://www.insor-russia.ru/en/_news/analytics/4403, dostęp 6 sierpnia 2009.
- Gurvich E., 2004, *The distributional aspects of the Russia's pension system*, artykuł z 25 listopada 2004, dostęp pod adresem: <http://www.eeg.ru/downloads/PUBLICATIONS/ANALYTICS/a20042511.pdf>, dostęp 6 sierpnia 2009.
- Heine M.O., Hummel R., 2006, *Russia lays new pensions foundation*, Global Pensions February 2006, dostęp pod adresem: http://globalpensions.com/data/GP_pdfs/features/feature_pdf_168.pdf, dostęp 6 sierpnia 2009.
- Henderson J., 2009, *Aviva's buy reduces Russian market to two*, artykuł z 14 kwietnia 2009, dostęp pod adresem: http://www.ipe.com/news/avivas-buy-reduces-russian-market-to-two_31437.php, dostęp 6 sierpnia 2009.
- Kosmarskaya T., 2002, *Pension Funds in Russia – Progress and Prospects*, Working Papers Series, June 2002, RECEP, Moscow.
- Kurowski P., 2006, *Rozwój funduszy emerytalnych w wybranych krajach Europy Środkowej i Wschodniej. Warunki startu i funkcjonowania*, Instytut Pracy i Spraw Socjalnych, Warszawa.
- Kwok J., 2007, *Changing the system: the necessity of Russian pension reforms*, Harvard International Review, Summer 2007, dostęp pod adresem: http://findarticles.com/p/articles/mi_hb137/is_2_29/ai_n29369308/pg_3/?tag=content;col1, dostęp 6 sierpnia 2009.
- Lim J., 2005, *Pension Reform in Russia and Kazakhstan*, Wharton Research Scholars Journal, Wharton School, University of Pennsylvania, dostęp pod adresem: http://repository.upenn.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1026&context=wharton_research_scholars, dostęp 6 sierpnia 2009.
- Muravska L., 2005, *Pensions as a recruitment tool global pensions*, artykuł z lutego 2005, dostęp pod adresem: http://globalpensions.com/data/GP_pdfs/features/feature_pdf_599.pdf, dostęp 6 sierpnia 2009.
- Ottawa B., 2007, *Russia models new welfare fund on Norway*, artykuł z 4 czerwca 2007, dostęp pod adresem: http://www.ipe.com/news/russia-models-new-welfare-fund-on-norway_22189.php, dostęp 6 sierpnia 2009.
- Pension Reform in the Russian Federation*, 2003, Baker & McKenzie, Information to Clients, July 17, 2003, dostęp pod adresem: <http://www.bakernet.com/NR/rdonlyres/471AD4CC-61E5-4AA2-9439-B4E0445DF279/28254/PensionReformJuly2003Eng.pdf>, dostęp 5 sierpnia 2009.
- Russia softens reforms to calm public anger*, 2005, artykuł z 1 lutego 2005, dostęp pod adresem: http://www.ipe.com/news/russia-softens-reforms-to-calm-public-anger_3183.php, dostęp 6 sierpnia 2009.
- Sand N., 2007, *Investment trends in Russia*, Global Pensions March 2007.
- Shinichiro T., 2002, *The Russian Pension in the 1990s: Pension System in Russia*, dostęp pod adresem: http://hermes-ir.lib.hit-u.ac.jp/rs/bitstream/10086/14437/1/pie_dp72.pdf, dostęp 5 sierpnia 2009.
- Social Security Programs Throughout the World: Europe, 2008*, 2008, Social Security Administration Office of Retirement and Disability Policy & Office of Research, Evaluation, and Statistics, September 2008, Washington, DC.

- Tarnavsky A.G., 2000, *Pension System and Funds in Russia*, artykuł z 3 marca 2000, dostęp pod adresem: <http://www.world-pensions.org/docus/uno28.doc>, dostęp 5 sierpnia 2009.
- The Russian Pension Morass*, 2008, artykuł z 4 października 2008, dostęp pod adresem: <http://larussophobe.wordpress.com/2008/10/04/editorial-the-russian-pension-morass/>, dostęp 6 sierpnia 2009.
- Variable "General description of the pension system" for Russia*, 2006, dostęp pod adresem: <http://www.demogr.mpg.de/cgi-bin/databases/cdb/cdb.php?vi=501&ci=6&di=5&id=0>, dostęp 6 sierpnia 2009.
- Yarushkin D.A., Bergmann T., 2001, *Comparative Analysis of Pension Plans in Western European Countries, Russia and the U.S. with Emphasis on Trends for Future Development of Russian Pension System*, s. 22, dostęp pod adresem: <http://www.spaef.com/file.php?id=309>, dostęp 5 sierpnia 2009.
- Zavriev S., 2007, *Russian Pension System: Case Study*, London – October 16th, 2007, dostęp pod adresem: www.ingpensions.ru/d.php?DOCS=10022, dostęp 6 sierpnia 2009.
- Zubarev L., 2006, *Russia fails to distribute pension money*, Global Pensions December 2006, dostęp pod adresem: http://globalpensions.com/data/GP_pdfs/features/feature_pdf_871.pdf, dostęp 6 sierpnia 2009.
- Берг А.А. (ред.), 2002, *Актуальные проблемы негосударственного пенсионного обеспечения*, НАНПФ, Москва.
- Реформа системы пенсионного обеспечения в России: структура и реализация*, 2003, Всемирный Банк, Департамент социальных программ региона Восточной Европы и Центральной Азии, Издательство «Весь Мир», Москва.
- УКАЗ Президента РФ от 16.09.1992 N 1077 *о негосударственных пенсионных фондах*, <http://document.kremlin.ru/doc.asp?ID=093686>, dostęp 3 sierpnia 2009.
- Федеральный Закон от 01.04.1996 N 27-ФЗ *об индивидуальном (персонифицированном) учете в системе государственного пенсионного страхования*, <http://duma.consultant.ru/doc.asp?ID=77536>, dostęp 3 sierpnia 2009.
- Федеральный Закон от 07.05.1998 N 75-ФЗ *о негосударственных пенсионных фондах*, <http://duma.consultant.ru/doc.asp?ID=68677>, dostęp 3 sierpnia 2009.
- Федеральный Закон от 10.01.2003 N 14-ФЗ *о внесении изменений и дополнений в федеральный закон "о негосударственных пенсионных фондах"*, <http://duma.consultant.ru/doc.asp?ID=15706>, dostęp 3 sierpnia 2009.
- Федеральный Закон от 15.12.2001 N 166-ФЗ *о государственном пенсионном обеспечении в Российской Федерации*, <http://duma.consultant.ru/doc.asp?ID=9917>, dostęp 3 sierpnia 2009.
- Федеральный Закон от 15.12.2001 N 167-ФЗ *об обязательном пенсионном страховании в Российской Федерации*, <http://duma.consultant.ru/doc.asp?ID=9918>, dostęp 3 sierpnia 2009.
- Федеральный Закон от 16.07.1999 N 165-ФЗ *об основах обязательного социального страхования*, <http://duma.consultant.ru/doc.asp?ID=60116>, dostęp 5 sierpnia 2009.
- Федеральный Закон от 17.12.2001 N 173-ФЗ *о трудовых пенсиях в Российской Федерации*, <http://duma.consultant.ru/doc.asp?ID=9931>, dostęp 3 sierpnia 2009.

- Федеральный Закон от 21.07.1997 N 113–ФЗ *о порядке исчисления и увеличения государственных пенсий*, <http://duma.consultant.ru/doc.asp?ID=77360>, dostęp 5 sierpnia 2009.
- Федеральный Закон от 24.07.2002 N 111–ФЗ *об инвестировании средств для финансирования накопительной части трудовой пенсии в Российской Федерации*, <http://duma.consultant.ru/doc.asp?ID=13267>, dostęp 3 sierpnia 2009.
- Федеральный Закон от 29.12.2001 N 188–ФЗ *о внесении изменений в Федеральный Закон "о социальной защите инвалидов в Российской Федерации" и закон Российской Федерации "о занятости населения в Российской Федерации"*, <http://duma.consultant.ru/doc.asp?ID=10137>, dostęp 3 sierpnia 2009.
- Федеральный Закон от 30 апреля 2008 № 55–ФЗ *о внесении изменений в отдельные законодательные акты российской федерации в связи с принятием федерального закона "О дополнительных страховых взносах на накопительную часть трудовой пенсии и государственной поддержке формирования пенсионных накоплений"*, http://www1.minfin.ru/common/img/uploaded/library/2008/05/fz55_ot_300408.pdf, dostęp 3 sierpnia 2009.
- Федеральный Закон от 30 апреля 2008 № 56–ФЗ *о дополнительных страховых взносах на накопительную часть трудовой пенсии и государственной поддержке формирования пенсионных накоплений*, http://www1.minfin.ru/common/img/uploaded/library/2008/05/fz56_ot_300408.pdf, dostęp 3 sierpnia 2009.
- <http://www.ecb.int/stats/exchange/eurofxref/html/eurofxref-graph-rub.en.html>, dostęp 2 sierpnia 2009.
- <http://www.nbp.pl/>, dostęp 2 sierpnia 2009.
- <http://www.pfrf.ru/content/category/6/64/126/>, dostęp 4 sierpnia 2009.
- <http://www.pfrf.ru/content/view/3420/126/>, dostęp 6 sierpnia 2009.
- <http://www.pfrf.ru/content/view/4059/0/>, dostęp 6 sierpnia 2009.
- http://www.ssa.gov/policy/docs/progdesc/intl_update/2008-03/2008-03.pdf, dostęp 6 sierpnia 2009.
- http://www.ssa.gov/policy/docs/progdesc/intl_update/2009-01/2009-01.pdf, dostęp 4 sierpnia 2009.

Streszczenie

Badanie rozwoju historycznego i stanu obecnego systemu emerytalnego Rosji stanowi przyczynek do poszukiwania w tym systemie rozwiązań, które w międzynarodowych porównaniach warto wykorzystywać. Jednocześnie autor stawia hipotezę o dużej bezwładności rozwiązań emerytalnych przyjętych w Rosji, co skutkuje niską podatnością tego systemu na zmiany. W artykule zawarto następujące elementy: 1) rozwój historyczny systemu emerytalnego w Rosji, 2) stan obecny systemu emerytalnego w Rosji oraz 3) wyzwania i przewidywane zmiany w systemie emerytalnym Rosji.

W podsumowaniu autor stwierdza, że w porównaniach międzynarodowych ciekawym zjawiskiem jest wycofanie się w Rosji z obligatoryjności filara kapitałowego w systemie emerytalnym.

Pension System in Russia

Summary

The article presents an insight into the old age pension system in Russia. There, the author's goal was to present both past and present solutions employed by the Russian pension system, in search for ideas worth consideration in international comparisons. Simultaneously author states the hypothesis of the great inertia of the Russian pension solutions, what to take effect of low susceptibility of its system to changes.

There are three topic paragraphs: 1. the evolution of Russian pension system, 2. the present situation, and 3. challenges and foreseen changes.

In the summary, the author highlights as a particular Russian approach, on the background of other countries is removing in Russia the mandatory of the fully-founded pillar in pension system.